

વીર સંવત ૨૫૦૨, જયેષ્ઠ વદ ૨, સોમવાર
તા. ૧૪-૦૬-૧૯૭૬, ગાથા-૭ થી ૯, પ્રવચન નં. ૮

‘પરમાત્મપ્રકાશ’ ચાલે છે. ‘યોગીન્દ્રદેવ’ કૃત અધ્યાત્મશાસ્ત્ર ‘પરમાત્મપ્રકાશ’ છે. એમાં પંચ પરમેષ્ઠીનો અધિકાર ચાલે છે. અરિહંત અને સિદ્ધનો અધિકાર આવી ગયો. આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુનો અધિકાર ચાલે છે. તેમાં પણ આચાર્ય સુધી આવી ગયું છે.

આચાર્ય કેવા હોય છે? કે પોતાનો આનંદ, જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન, એનું એ આચરણ કરે છે. અહીંયાં વિકલ્પ અને રાગની વાત નથી લીધી. શુદ્ધ ચૈતન્યવસ્તુ જે આનંદકંદ પ્રભુ છે, એનું આચરણ કરે છે, એને આચાર્ય કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? ત્યાં સુધી આવ્યું છે આપણે.

હવે ઉપાધ્યાય કેવા હોય? ઉપાધ્યાય. પંચાસ્તિકાયનો ઉપદેશ ઉપાધ્યાય કરે છે. ષ્ટ્ દ્રવ્યનો ઉપદેશ કરે છે, સમ તત્ત્વનો ઉપદેશ કરે છે, નવ પદાર્થનો. છે? ‘ઉનમેં નિજ શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય,...’ ઉપાદેય છે એમ કહે છે. પંચાસ્તિકાય તત્ત્વ છે. કાળ સિવાય પાંચ અસ્તિકાય છે. એમાં શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય એ જ આદરણીય છે, એવો ઉપદેશ ઉપાધ્યાય કરે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ભગવાન અરિહંત એ પણ જીવાસ્તિકાયમાં આવી ગયા. પણ એ આદરણીય છે એમ અહીંયાં નથી કહ્યું. ‘નિજ શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય...’ છે? જુઓ! ‘નિજ શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય...’ ઝીણી વાત છે.

મુમુક્ષુ :- અરિહંત પ્રભુ આપણા જ છે.

ઉત્તર :- અરિહંત પ્રભુ પરદ્રવ્ય છે.

અહીં કહ્યું ને, પંચાસ્તિકાયમાં અરિહંત, સિદ્ધ આવી ગયા. પણ એમાં આદરણીય-ઉપાદેય કોણ? કે નિજ શુદ્ધાત્મા. સમજાણું કાંઈ? ઝીણી વાત છે, ભાઈ! ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે અંદર જે પવિત્ર આત્માને જોયો, નિજ સત્તાએ શુદ્ધ ચૈતન્ય એવો નિજ જીવાસ્તિકાય એ ઉપાદેય છે. જ્ઞાનની વર્તમાન પર્યાયમાં નિજ શુદ્ધાત્મા આદરણીય છે. અથવા ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- આ ઉપાદેય છે એનો અર્થ શું ?

ઉત્તર :- કીધું ને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય. અંદર છે. ગ્રહણ કરવું. નિજ શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ છે એને પર્યાયમાં ગ્રહણ કરવી. એનો આદર કરીને એમાં લીન થવું. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ગ્રહણ કરવું એટલે પકડવું?

ઉત્તર :- પકડવું. જ્ઞાયક ત્રિકાળ છે એને જ્ઞાનથી પકડવો.

મુમુક્ષુ :- હાથથી પકડવો?

ઉત્તર :- હાથ ક્યાં આત્મા છે? આ તો માટી જડ છે. આહાહા..!

વસ્તુ પંચ અસ્તિકાય છે. કાળ અસ્તિકાય નથી. કાળ અસ્તિ છે. કાય નથી. કેમકે અસંખ્ય છે, ભિન્ન-ભિન્ન કાળાણું છે. તો કાળાણું સિવાય પાંચ અસ્તિકાય છે એમાં નિજ શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય, નિજ શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય... આહાહા..! શુદ્ધ નિજ. પરમાત્મા પંચ પરમેષ્ઠી જીવાસ્તિકાયમાં આવે છે, છતાં આદરણીય અને ગ્રહણ કરવા લાયક (નથી). જ્ઞાનની પર્યાયમાં આદરવા લાયક હોય તો તે નિજ શુદ્ધાત્મા છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? છે ને? નીચે ઉપાદેયનો અર્થ એ કર્યો છે. ‘ગ્રહણ કરને યોગ્ય...’ આહાહા..! ઝીણી વાત, ભાઈ! ઉપાધ્યાય ‘એસા ઉપદેશ કરતે હૈં,...’ એવો ઉપદેશ નથી કરતા કે રાગથી તને કલ્યાણ થશે, વ્યવહારરત્નત્રય સાધતા-સાધતા નિશ્ચય સાધન થાય. એવો ઉપદેશ ઉપાધ્યાય નથી કરતા. સમજાણું કાંઈ?

જૈન શાસનમાં યથાર્થ ઉપાધ્યાય એને કહેવામાં આવે છે કે જે આ પંચાસ્તિકાયમાં એક નિજ શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય. અસંખ્ય પ્રદેશી છે ને? અને અનંત ગુણ સંપન્ન પ્રભુ આત્મા તો છે. તો એવો શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય જ આદરણીય છે. એ સિવાય આદરણીય બીજું કોઈ નથી. એવો ઉપદેશ ઉપાધ્યાય કરે છે. આહાહા..! કાંઈ ખબર ન મળે શું ચીજ છે.

મુમુક્ષુ :- ઉપાધ્યાય પોતે આદરણીય નથી?

ઉત્તર :- એ ઉપાધ્યાયપણું પોતાની પર્યાય છે એ સાધક છે ભલે. પણ આદરણીય તો નિજ આત્મા જ છે એને. સમાધિ ઉપાદેય છે એમ કહેશે. જે સમાધિ વીતરાગ પર્યાય દ્વારા નિજ દ્રવ્યને આદરણીય ગ્રહ્યું એ તો આદરણીય જ છે, પણ નિર્વિકલ્પ સમાધિ જે મોક્ષમાર્ગ છે એને પણ આદરણીય કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! ઝીણી વાતું આવી છે, ભાઈ! એક વાત (થઈ).

ષટ્ દ્રવ્ય. ભગવાને છ દ્રવ્ય જોયા છે. તો ઉપાધ્યાય છ દ્રવ્યનો ઉપદેશ કરે છે. પણ છ દ્રવ્યમાં નિજ શુદ્ધ જીવદ્રવ્ય ઉપાદેય છે એમ ઉપદેશ કરે છે. આહા..! પોતાનો નિજ શુદ્ધ ચૈતન્ય ભગવાન પૂર્ણ આનંદમૂર્તિ પ્રભુ એ જ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે એવો ઉપદેશ ઉપાધ્યાય કરે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એવો ઉપદેશ કરે કે તમે રાગ કરો, ભક્તિ કરો, પૂજા કરો એનાથી તમારું કલ્યાણ થશે એવો ઉપદેશ ઉપાધ્યાયનો છે જ નહિ. જૈનના ઉપાધ્યાયનો એ ઉપદેશ જ નથી. સમજાણું કાંઈ? દેશની સેવા કરો તમારું કલ્યાણ થશે, એ ઉપદેશ જૈનનો ઉપદેશ નથી. જૈનના ઉપાધ્યાયનો ઉપદેશ નહિ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- બધાને સારું લાગે એવો ઉપદેશ દેવો જોઈએ ને?

ઉત્તર :- બધાને ભલે ન સારું લાગે. આહાહા..!

તાવમાં કડવી દવા પીવે છે. તો મીઠી દવા દેવી? સાકર દેશે તો મરી જશે. વાસ્તવિક એવી ચીજ છે. એક સમયમાં નિજ શુદ્ધ પ્રભુ પરમાનંદ મૂર્તિ, એ જ ષટ્ દ્રવ્યમાં આદરણીય છે. અને અંતર વીતરાગ સમાધિથી એ જ આદરણીય અને ગ્રહણ કરવા લાયક છે. આહાહા..! પછી કહેશે કે વીતરાગ સમાધિ પણ આદરણીય છે. વીતરાગ સમાધિ છે ને એ પણ.. વીતરાગી નિર્મળ પર્યાય છે ને? એને પણ આદરણીય કહે છે.

‘નિજશુદ્ધ જીવદ્રવ્ય,...’ જુઓને! આહાહા..! ‘નિજશુદ્ધ જીવતત્ત્વ,...’ સાત તત્ત્વ છે ને? સાત તત્ત્વ. જીવ, અજીવ, આસ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ. આ સાત. તો સાતમાં નિજ શુદ્ધ જીવતત્ત્વ ઉપાદેય છે. સંવર ને નિર્જરા ને મોક્ષ પણ ઉપાદેય નથી. પહેલી દૃષ્ટિ આ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? સાત તત્ત્વમાં આસ્રવમાં પુણ્ય-પાપ ભેગા લીધા છે. નવ પદાર્થમાં જુદા પાડ્યા. તો સાત તત્ત્વ જે જીવ છે, અજીવ છે, આસ્રવ છે, બંધ છે, સંવર છે, નિર્જરા છે અને મોક્ષ છે. સાતમાં નિજ શુદ્ધ જીવતત્ત્વ એ આદરણીય છે. પર્યાયમાં. આદરણીય તો પર્યાયમાં છે ને? આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ થોડી હિન્દી ભાષા છે. સમજવી. આહાહા..!

અરે..! વીતરાગ દિગંબર સંતો, જેણે પોતાના સ્વરૂપનું આરાધન કર્યું અને એ જ વાત જગતને કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આવી વાત બીજે ક્યાંય નથી. દિગંબર સંપ્રદાયમાં પણ કહે કે અમે ઉપાધ્યાય એને કહીએ છીએ... આહાહા..! કે જે સાત તત્ત્વમાં નિજ શુદ્ધ જીવતત્ત્વને આદરણીય બતાવે. આ ઉપાધ્યાય. કહો, પંડિતજી! ભગવાન નિજ શુદ્ધ વસ્તુ પવિત્ર પિંડ પ્રભુ આત્મા, એ જ પર્યાયમાં ગ્રહણ કરવા લાયક છે. આહાહા..! પછી કહેશે કે વીતરાગ પર્યાય સાધે છે તેને પણ ઉપાદેય કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

‘નિજશુદ્ધ જીવપદાર્થ,...’ નવ પદાર્થમાં... નવ પદાર્થ સમજો છો? જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આસ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ. એ નવ પદાર્થ છે. પહેલા સાત તત્ત્વ કહ્યા. એમાં આસ્રવમાં પુણ્ય-પાપ ભેગા લીધા. અહીંયાં જુદા પાડ્યા. તો નવ પદાર્થમાં... આહાહા..! એક શુદ્ધ જીવ પદાર્થ, નિજ શુદ્ધ જીવ પદાર્થ આદરણીય છે. સંસ્કૃત છે. સમજાણું કાંઈ? ત્રિકાળી જીવ શુદ્ધ ચૈતન્યધન ભગવાન, એ નવ પદાર્થમાં નિજ શુદ્ધ આત્મા વીતરાગી પર્યાયમાં ગ્રહણ કરવા લાયક છે, વીતરાગી પર્યાયમાં આદર કરવા લાયક છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? વાસ્તવિક તત્ત્વની ખબર ન મળે ને ઉપરથી ચાલી નીકળે કે ધર્મ કરે છે. ધર્મ ક્યાં છે?

અહીં તો નવ પદાર્થને વિષે સંવર-નિર્જરા-મોક્ષ આવ્યા. છતાં પરમાર્થે તો નિજ શુદ્ધ આત્મપદાર્થ જ આદરણીય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? લ્યો! નિજ શુદ્ધ પદાર્થ છે ને? ‘જો આપ શુદ્ધાત્મા હૈ, વહી ઉપાદેય (ગ્રહણ કરને યોગ્ય) હૈ,...’ વસ્તુ છે એક સમયમાં પૂર્ણ જીવતત્ત્વ, તો વીતરાગી પર્યાયમાં એ જ ગ્રહણ કરવા લાયક છે. આહાહા..! પછી કહેશે કે વીતરાગી પર્યાય સાધક છે એને પણ ઉપાદેય કહેવામાં આવે છે. સાધક છે ને? સમજાણું કાંઈ? વ્યવહારનો વિકલ્પ ઉપાદેય છે અને સાધનાર છે એમ નથી. આહાહા..! વ્યવહાર રત્નત્રયનો જે વિકલ્પ છે એ સાધક પણ નથી અને આદરણીય પણ નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

‘અન્ય સબ ત્યાગને યોગ્ય હૈં,...’ ભાષા જુઓ! શું કહ્યું? પંચાસ્તિકાયમાં નિજ શુદ્ધ આત્મા ગ્રહણ કરવા લાયક છે. એ સિવાય બધું ત્યાગવા યોગ્ય છે. અરિહંત, સિદ્ધ આદિ પણ આત્માને ત્યાગવા યોગ્ય છે. પંડિતજી! પંચ પરમેષ્ટી ત્યાગવા યોગ્ય છે એમ કીધું.

મુમુક્ષુ :- ખુલાસો કરો, મહારાજ!

ઉત્તર :- પરવસ્તુ છે ને? પરવસ્તુ છે તો અંતરમાં ત્યાગવા યોગ્ય છે. એક નિજ શુદ્ધ આત્મા જ આદરણીય છે. આવી વાત છે. છે ને?

‘અન્ય સબ ત્યાગને યોગ્ય હૈં,...’ અર્થાત્ પંચાસ્તિકાયમાં નિજ શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય આદરણીય છે, એ સિવાય સર્વ ત્યાગવા યોગ્ય છે. ષટ્ દ્રવ્યમાં નિજ શુદ્ધ દ્રવ્ય આદરણીય છે, એ સિવાય સર્વ ત્યાગવા યોગ્ય છે. પંચ પરમેષ્ટી પણ લક્ષ કરવાલાયક નથી. આહાહા..! કેમકે પંચ પરમેષ્ટી પર લક્ષ જશે તો વિકલ્પ થશે, રાગ થશે. આહા..! એવી વાત છે, ભાઈ!

મુમુક્ષુ :- ૭૦૦ માઈલ દૂરથી અહીં આવ્યા હોય તો?

ઉત્તર :- દૂરથી આવ્યા તો શું થયું? આવ્યા તો આત્મામાં આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

સાત તત્ત્વમાં પણ એક જીવતત્ત્વ જ ઉપાદેય છે. એમાં પંચાસ્તિકાય અને ષટ્ દ્રવ્યમાં તો બીજા દ્રવ્ય ત્યાગ છે. સાત તત્ત્વમાં નિજ શુદ્ધ ચૈતન્યતત્ત્વ જ્ઞાયકભાવ એ ઉપાદેય છે. એ સિવાય સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ આદિ ત્યાગવા યોગ્ય છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! આવી વાતું છે. આવો ઉપાધ્યાયનો ઉપદેશ વીતરાગ જૈનશાસનમાં આવી રીતે ચાલે છે. એનાથી વિરુદ્ધ હોય એ જૈનશાસનના ઉપાધ્યાય નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! વ્યવહાર છે ખરો. આવે, પણ આદરણીય છે એમ નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

એવી રીતે નવમાં નિજ શુદ્ધ પદાર્થ. નવ પદાર્થ છે એમાં નિજ શુદ્ધ ભગવાન પદાર્થ જ્ઞાયકભાવ એ જ ગ્રહણ કરવા લાયક છે. પંચાસ્તિકાયમાં અને જીવ દ્રવ્યમાં પરદ્રવ્ય ત્યાગવા યોગ્ય છે એમ આવ્યું. પંચ પરમેષ્ટી પણ ત્યાગવા યોગ્ય આવ્યું. આહાહા..! વાણી પણ ત્યાગવા યોગ્ય છે એમ આવ્યું. પંચ પરમેષ્ટીની વાણી જે છે, ભગવાનની દિવ્યધ્વનિ છે, એ પંચાસ્તિકાયમાં છે, પુદ્ગલાસ્તિકાયમાં, પણ ત્યાગવા યોગ્ય છે. આહાહા..! ઝીણી વાતું, બાપા! જૈનદર્શનની મૂળ વસ્તુ, એ પણ દિગંબર જૈનદર્શન, એ સિવાય બીજે ક્યાંય દર્શન છે જ નહિ. આહાહા..!

ભગવાનઆત્મા કહે છે કે જીવદ્રવ્યમાં નિજ શુદ્ધ દ્રવ્ય, ષટ્ દ્રવ્યમાં. એમાં તો બીજા અરિહંત આદિ દ્રવ્ય પણ કાઢી નાખ્યા. ‘અન્ય સબ ત્યાગને યોગ્ય હૈં,...’ એમ કહ્યું ને? અસ્તિ-નાસ્તિ કરી. અને નિજ શુદ્ધ જીવતત્ત્વ. સાત તત્ત્વમાં નિજ શુદ્ધ જીવતત્ત્વ અંદર પર્યાયમાં આદરણીય છે. આહાહા..! અને બધા સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ આદિ ત્યાગવા યોગ્ય છે. સમજાણું કાંઈ? આહા..! પછી નવ પદાર્થમાં જીવ નિજ પદાર્થ જ આદરણીય છે. આહાહા..! ‘આપ શુદ્ધાત્મા હૈ, વહી ઉપાદેય (ગ્રહણ કરને યોગ્ય) હૈ,...’ આહાહા..! દષ્ટિનો વિષય ધ્રુવ એ જ ગ્રહણ કરવા લાયક છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ઝીણી વાત છે, બાપુ! આ તો વીતરાગ માર્ગ છે. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ બે હજાર વર્ષ પહેલા મહાવિદેહમાં ભગવાન પાસે ગયા હતા. ત્યાંથી આવીને આ શાસ્ત્ર બનાવ્યું. આ ‘પરમાત્મપ્રકાશ’માં પણ ‘સમયસાર’ આદિ ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ની ઝલક છે. પ્રસ્તાવનામાં લખ્યું છે.

પ્રસ્તાવનામાં છે. આહાહા..! ‘સમાધિશતક’ આદિની એમાં ઝલક છે.

‘અન્ય સબ ત્યાગને યોગ્ય હૈં,...’ આહાહા..! ઉપાદેય અને ત્યાગવા યોગ્ય, બે વાત લીધી. સમગ્રણું કાંઈ? જેની હજી ખબરેય ન મળે કે આ નિજ શું છે અને પર શું છે... આહાહા..! ‘ઐસા ઉપદેશ કરતે હૈં,...’ છે? ઉપાધ્યાય, જૈનના સાચા ઉપાધ્યાય આવો ઉપદેશ કરે છે. ‘પંચાસ્તિકાય’માં નિજ શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય આદરણીય છે એવો ઉપદેશ કરે છે. અને પોતે પણ એમ આચરણ કરે છે. આહાહા..!

‘તથા શુદ્ધાત્મસ્વભાવકા સમ્યક્શ્રદ્ધાન-જ્ઞાન-આચરણરૂપ અભેદ રત્નત્રય હૈ, વહી નિશ્ચયમોક્ષમાર્ગ હૈ, ઐસા ઉપદેશ શિષ્યોંકો દેતે હૈં,...’ જૈનના સાચા ઉપાધ્યાય એને કહીએ કે શુદ્ધ આત્મસ્વભાવ ભગવાન, એની શ્રદ્ધા. શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય ભગવાનઆત્માની અંદર શ્રદ્ધા, સ્વરૂપ સન્મુખ થઈને નિર્વિકલ્પ શ્રદ્ધા, શુદ્ધ આત્માનું સમ્યગ્જ્ઞાન. આહાહા..! શાસ્ત્રજ્ઞાન અને પર નહિ. અહીં તો શુદ્ધાત્મા, એનું જ્ઞાન અને શુદ્ધાત્મ સ્વભાવનું આચરણ એ શુદ્ધ ભગવાન પવિત્ર મૂર્તિ પ્રભુ, એમાં રમવું એ આચરણ અને એ ચારિત્ર છે. ‘અભેદ રત્નત્રય હૈં,...’ જુઓ! એ ત્રણને અભેદ રત્નત્રય કહે છે. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા, શાસ્ત્રનું જ્ઞાન અને પંચ મહાવ્રત આદિના પરિણામ એ ભેદરત્નત્રય વિકલ્પ છે. એ આદરણીય નથી. આહાહા..! આવી વાત છે.

‘અભેદ રત્નત્રય હૈ, વહી નિશ્ચયમોક્ષમાર્ગ હૈં,...’ જુઓ! એ જ સાચો મોક્ષમાર્ગ છે. શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય પ્રભુ, પૂર્ણ આનંદનો નાથ પરમાત્મસ્વરૂપ, એની શ્રદ્ધા, સ્વસન્મુખ થઈને એની પ્રતીતિ, સ્વસન્મુખ થઈને એનું સ્વસંવેદન જ્ઞાન અને શુદ્ધાત્માની અંદર રમણતા-આચરણ એ જ નિશ્ચયમોક્ષમાર્ગ છે. ‘ઐસા ઉપદેશ શિષ્યોંકો દેતે હૈં,...’ ઉપાધ્યાય શિષ્યોને આ ઉપદેશ આપે છે.

મુમુક્ષુ :- વ્યવહાર કરવાનો ઉપદેશ નથી આપતા.

ઉત્તર :- વ્યવહાર કરવાનો ઉપદેશ એ આપતા નથી. જાણવાનું કહે. આહાહા..! વ્યવહાર આવે વચમાં, હોં! પણ એ જાણવા લાયક છે. આદરવા લાયક નથી. આવી વાત છે. આહાહા..! એ વસ્તુની શ્રદ્ધાની ખબર ન મળે. સમ્યગ્દર્શન કેમ થાય અને સમ્યગ્દર્શન શું ચીજ છે? સમગ્રણું કાંઈ?

અહીંયાં કહે છે કે, ભગવાનઆત્મા..! ઉપાધ્યાય શિષ્યોને એવો ઉપદેશ કરે છે કે, શુદ્ધ આત્મા પરમાનંદની મૂર્તિ નિત્યાનંદ પ્રભુ, એની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને રમણતા એ નિશ્ચયરત્નત્રય, અભેદરત્નત્રય કરવા લાયક છે, એવો ઉપદેશ શિષ્યોને આપે છે. ‘ઐસે ઉપાધ્યાયોંકો મૈં નમસ્કાર કરતા હૂં.’ ‘યોગીન્દ્ર’ ટીકાકાર કહે છે. એવા ઉપાધ્યાય... આહાહા..! એ વંદનીય છે. મિથ્યા ઉપદેશ કરે અને ઉપાધ્યાય નામ ધરાવે એ વંદનીય નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ઉપાધ્યાય ...

ઉત્તર :- પણ ઉપાધ્યાય હોય ઈ ને? સાચા ઉપાધ્યાય તો આવા જ હોય. આમ તો ઉપાધ્યાય નામ ઘણા ધરાવે છે. અને રાગ કરો, આ કરો, પુણ્ય કરો અને એનાથી તમને

કલ્યાણ થશે, એવો ઉપદેશ એ જૈન ઉપદેશ જ નથી. એ વીતરાગ માર્ગનો ઉપદેશ જ નથી.

મુમુક્ષુ :- દેશ સેવા તો કરવી જોઈએ.

ઉત્તર :- દેશ સેવા કરી શકે કોણ ત્રણકાળમાં? દેશ એ પરચીજ છે. એની સેવા કરી શકે? આત્મા પર જીવને જીવાડી શકે? પરની પ્રાણ રક્ષા આત્મા કરી શકે? પરના પ્રાણની રક્ષા તો એનાથી થાય છે. બીજો કરી શકે? આહાહા..! ઝીણી વાત છે, ભાઈ!

જૈન પરમેશ્વરનું તત્ત્વ, મૂળ તત્ત્વ એવું ગંભીર અને ગૂઢ છે કે એને સમજવા માટે ઘણો પ્રયત્ન જોઈએ. એમ ને એમ ઉપરટપકે મળી જાય એવી એ ચીજ નથી. આહાહા..! કેટલી વાત કરી, જોયું! આહાહા..! એ ઉપાધ્યાયની વાત કરી. હવે સાધુ કેવા હોય. ણમો લોએ સવ્વ સાહુણં. એ જૈનના સાધુ. બીજામાં તો હોતા જ નથી.

મુમુક્ષુ :- ણમો લોએ સવ્વ સાધુ.

ઉત્તર :- એ સવ્વ સાધુ જૈનના. એ ઓલો ‘સુશીલકુમાર’ એક સ્થાનકવાસી છે. જુઓ! એમાં ણમો લોએ સવ્વ સાહુણં કહ્યા છે. સર્વ સાધુ કીધું. પણ જૈનના સાધુ એ સાધુ હોય. અન્યમાં તો ત્રણકાળમાં સાધુ હોતા જ નથી. આહા..!

હવે કહે છે, ‘શુદ્ધજ્ઞાન સ્વભાવ શુદ્ધાત્મતત્ત્વ...’ એક અર્થ રહી ગયો છે. અંદર એક અર્થ રહી ગયો છે. શુદ્ધ બુદ્ધ એક સ્વભાવ, સંસ્કૃતમાં એમ છે. શુદ્ધ જ્ઞાન એક સ્વભાવ એમ જોઈએ. છે? સુધાર્યું છે? સંસ્કૃતમાં છે. એ તો છે. શુદ્ધ બુદ્ધ એક સ્વભાવ. એમ. બુદ્ધ એટલે જ્ઞાન. શુદ્ધ ભગવાનઆત્મા અને બુદ્ધ નામ જ્ઞાનસ્વરૂપ પવિત્ર, એ એક સ્વભાવી વસ્તુ જે ભગવાનઆત્માની, એવા ‘શુદ્ધાત્મતત્ત્વની આરાધના...’ એ આરાધના એ નિર્મળ પર્યાય છે. આરાધના કોની? શુદ્ધાત્મ તત્ત્વની. આહાહા..! નિત્યાનંદ પ્રભુ ધ્રુવ, એની આરાધના. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

‘વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સમાધિકો જો સાધતે હૈં,...’ ભાષા જુઓ! પહેલા ઉપાદેય કરતા હતા અને હવે કહે છે, નિર્વિકલ્પ સમાધિને સાધે છે. શુદ્ધ બુદ્ધ એક સ્વભાવ એવો શુદ્ધાત્મ ભગવાન, એની આરાધનારૂપ એની સેવા, સ્વસન્મુખની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને ચારિત્રની આરાધના, ‘આરાધનારૂપ વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સમાધિ...’ એ વીતરાગી નીચે લખ્યું છે. ઓલો એકડો છે ને? ‘સમાધિકો...’ આચરતે હૈં. એ તો આચાર્ય સાધુની (વાત), અરિહંત-સિદ્ધની વાત એમાં નથી. અરિહંત સિદ્ધ તો પૂર્ણ થઈ ગયા એને શું? હજી અરિહંતને માટે એમ કહેવાય કે એને ચાર કર્મ છે તો ધ્યાનાગ્નિમાં તેને બાળે છે, ભસ્મ કરે છે. એમ વ્યવહારથી કહેવામાં આવે. એ પહેલા આવી ગયું ને?

મુમુક્ષુ :- ભૂતનયગમ નયસે?

ઉત્તર :- ના, ના વર્તમાનમાં. ચાર કર્મ વર્તમાન છે ને? અઘાતિ. તો એને ધ્યાનાગ્નિમાં બાળે છે. એ પહેલા આવી ગયું. કર્મકલંકનો નાશ. ચાર બાકી છે ને? ક્ષણે-ક્ષણે નાશ પામે છે. સિદ્ધને તો કાંઈ છે નહિ.

અહીં કહે છે કે, વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સમાધિ, એ વીતરાગી નિશ્ચયમોક્ષમાર્ગ. આહાહા..!

સમાધિ નામ આનંદની ધારાનું પરિણામન. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- સમાધિ નામ આનંદની ધારાનું પરિણામન? સમાધિ તો શરીરને બધું છોડી દેવાનું નામ (સમાધિ નહિ)?

ઉત્તર :- શું છોડે? અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ પ્રભુ, એની આરાધનામાં અતીન્દ્રિય આનંદ દશા પ્રગટ થાય છે. આહાહા..! તેથી તો એમ કહ્યું કે વીતરાગી નિર્વિકલ્પ સમાધિ એમ કહ્યું. રાગ વિનાની, ભેદ વિનાની આનંદની સમાધિ આત્માની. આહાહા..! માર્ગ ઝીણો, બાપા! લોકો બહારમાં માનીને બેઠા છે અનાદિની ભ્રમણા. આહાહા..! ‘વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સમાધિકો જો આચરતે હૈં, કલતે હૈં, સાધતે હૈં વે હી સાધુ હૈં.’ એને સાધુ કહીએ. પંચ મહાવ્રત પાળતા હોય અને નગ્ન છે માટે સાધુ, એમ નથી. આહાહા..! વીતરાગ નિર્વિકલ્પ અભેદ સમાધિને આચરે છે. આહાહા..! જિનસ્વરૂપી ભગવાનઆત્મા વીતરાગસ્વરૂપ એને વીતરાગી ધારાથી આરાધે છે. આહાહા..!

સમ્યક્ શુદ્ધ નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ એનાથી એ તત્ત્વને આરાધે છે. સમજાણું કાંઈ? નિર્વિકલ્પ સમાધિને આચરે છે, લો ને. આહા..! વીતરાગી નિર્મળ પર્યાય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન એને આચરે છે, એને કહે છે અને સાધે છે એ સાધુ. અઠ્યાવીશ મૂળગુણ પાળે એ સાધુ એમ અહીં કહ્યું નથી.

મુમુક્ષુ :- બીજે ઠેકાણે કહ્યું છે.

ઉત્તર :- બીજે ઠેકાણે કહ્યું હોય તો વિકલ્પનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે. આહાહા..! વીતરાગમાર્ગ બહુ સૂક્ષ્મ, બાપુ! અને તે પણ દિગંબર માર્ગ. સમજાણું કાંઈ? એ વીતરાગ માર્ગ છે. બીજે ક્યાંય માર્ગ છે નહિ. આહાહા..! જુઓને શાસ્ત્ર. એકલા ન્યાય ભર્યા છે. સાધ્યતે ઈતિ સાધુ. શું સાધે? કે નિર્વિકલ્પ સમાધિને સાધે. વીતરાગી દશાને સાધે. ઉપાદેય તો ત્રિકાળ છે પણ સાધે આ. એ પણ ઉપાદેય કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

જે નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ છે એને અહીંયાં વીતરાગી નિર્વિકલ્પ સમાધિ કહેવામાં આવી છે. તો એ વીતરાગી નિર્વિકલ્પ સમાધિનું ધ્યેય તો પૂર્ણ શુદ્ધ છે. એમાં ગ્રહણ કરવા લાયક તો ત્રિકાળી ચીજ છે. પણ વર્તમાન વીતરાગી પર્યાય પણ સાધવા લાયક છે. રાગ નહિ, વિકલ્પ નહિ, વ્યવહાર નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? હજી તો સમજવું કઠણ પડે. લોકોએ માર્ગ જ ક્યાંકનો ક્યાંક કરી નાખ્યો. આહાહા..! માર્ગ તો આવો છે. વીતરાગ માર્ગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર જિનેન્દ્રદેવ... આહાહા..! ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ તો સંવત ૪૯માં ભગવાન પાસે ગયા હતા. ભગવાન મહાવિદેહમાં બિરાજે છે. ‘સીમંધર’ ભગવાન (આદિ) વીસ તીર્થકર મહાવિદેહમાં બિરાજે છે. ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ સંવત ૪૯માં ત્યાં ગયા હતા. બે હજાર વર્ષ થયા. આઠ દિવસ ત્યાં ભગવાનના સમવસરણમાં રહ્યા હતા. અને ત્યાંથી આવીને ‘સમયસાર’ શાસ્ત્ર બનાવ્યું. એ બધાની ઝલક આ શાસ્ત્રમાં છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એ રીતે પાંચેયનું વર્ણન આવી ગયું. અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ.

‘અહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ, યે હી પંચપરમેષ્ટી વંદને યોગ્ય હૈં,...’ આ રીતે જે સ્વરૂપ છે તે વંદનલાયક છે. આહાહા..! ‘ઐસા ભાવાર્થ હૈ.’ લ્યો!

अथ प्रभाकरभट्टः पूर्वोक्तप्रकारेण पञ्चपरमेष्ठिनो नत्वा पुनरिदानीं श्रीयोगीन्द्रदेवान् विज्ञापयति -

८) भाविं पणविवि पंच-गुरु सिरि-जोइंदु-जिणाउ।

भट्टपहायरि विण्णविउ विमलु करेविणु भाउ॥८॥

भावेन प्रणम्य पञ्चगुरुन् श्रीयोगीन्दुजिनः।

भट्टप्रभाकरेण विज्ञापितः विमलं कृत्वा भावम्॥८॥

भाविं पणविवि पंचगुरु भावेन भावशुद्धया प्रणम्य। कान्। पञ्चगुरुन्। पश्चात्किं कृतम्। सिरिजोइंदुजिणाउ भट्टपहायरि विण्णविउ विमलु करेविणु भाउ श्रीयोगीन्द्रदेवनामा भगवान् प्रभाकरभट्टेन कर्तृभूतेन विज्ञापितः विमलं कृत्वा भावं परिणाममिति। अत्र प्रभाकरभट्टः शुद्धात्मतत्त्वपरिज्ञानार्थं श्रीयोगीन्द्रदेवं भक्तिप्रकर्षेण विज्ञापितवानित्यर्थः॥८॥

ऐसे परमेष्ठीको नमस्कार करनेकी मुख्यतासे श्रीयोगीन्द्राचार्यने परमात्मप्रकाशके प्रथम महाधिकारमें प्रथमस्थलमें सात दोहोंसे प्रभाकरभट्ट नामक अपने शिष्यको पंचपरमेष्ठीकी भक्तिका उपदेश दिया।

इति पीठिका

अब प्रभाकरभट्ट पूर्वरीतिसे पंचपरमेष्ठीको नमस्कारकर और श्रीयोगीन्द्रदेव गुरुको नमस्कार कर श्रीगुरुसे विनती करता है -

गाथा - ८

अन्वयार्थ :- [भावेन] भावोंकी शुद्धताकर [पञ्चगुरुन्] पंचपरमेष्ठियोंको [प्रणम्य] नमस्कारकर [भट्टप्रभाकरेण] प्रभाकरभट्ट [भावं विमलं कृत्वा] अपने परिणामोंको निर्मल करके [श्रीयोगीन्द्रजिनः] श्रीयोगीन्द्रदेवसे [विज्ञापितः] शुद्धात्मतत्त्वके जाननेके लिये महाभक्तिकर विनती करते हैं॥८॥

आ प्रमाणे प्रभाकरभट्टना पंचपरमेष्ठीने नमस्कारकरएानी मुख्यताथी प्रथम महाधिकारमां सात दोहक सूत्रो समाप्त थयां।

इति पीठिका

एवे प्रभाकरभट्ट पूर्वोक्त प्रकारे पंचपरमेष्ठीने नमस्कार करीने इरी अही श्री योगीन्द्रदेवने विनंती करे छे :

भावार्थ : अही प्रभाकरभट्ट शुद्ध आत्मतत्त्वने ज्ञाएवा माटे श्रीयोगीन्द्रदेवने विशेष भक्तिपूर्वक विनंती करे छे. ८.

ગાથા-૮ ઉપર પ્રવચન

‘ઐસે પરમેષ્ટીકો નમસ્કાર કરનેકી મુખ્યતાસે શ્રીયોગીન્દ્રાચાર્ય...’ દિગંબર ‘યોગીન્દ્રાચાર્ય’ થયા છે. એમણે આ ‘પરમાત્મપ્રકાશ’ બનાવ્યું છે. ‘શ્રીયોગીન્દ્રાચાર્યને પરમાત્મપ્રકાશકે પ્રથમ મહાધિકારમેં...’ સાત ગાથા સુધી પંચ પરમેષ્ટીને નમસ્કાર કર્યા. સાત ગાથા દ્વારા. આહાહા..! ‘સાત દોહોંસે પ્રભાકરભટ્ટ નામક અપને શિષ્યકો પંચપરમેષ્ટીકી ભક્તિકા ઉપદેશ દિયા.’ પોતાના શિષ્યને કહે છે, આ રીતે પંચ પરમેષ્ટીને વંદન કરવા. આવા પંચ પરમેષ્ટી છે એને વંદન કરવા. આહાહા..! લ્યો, એ સાત ગાથાએ તો હજી ઈતિ પિઠિકા થઈ. આહાહા..!

પહેલી ગાથામાં અનંત સિદ્ધ થયા એને નમસ્કાર કર્યા. બીજી ગાથામાં ભવિષ્યમાં અનંત સિદ્ધ થશે એને નમસ્કાર કર્યા. ત્રીજી ગાથામાં વર્તમાન ભગવાન બિરાજે છે. ‘સીમંધર’ ભગવાન મહાવિદેહમાં તીર્થંકર, એને નમસ્કાર કર્યા. ચોથી ગાથામાં મહામુનિને નમસ્કાર કર્યા. મહામુનિ થઈને સિદ્ધ થશે. પાંચમી ગાથામાં એના નિવાસસ્થાનને. આત્મા પોતાના સ્વરૂપમાં નિવાસ કરે છે એમ જાણીને નમસ્કાર કર્યા. છઠ્ઠામાં એનું જ્ઞાન અરિહંત, અરિહંતને નમસ્કાર કર્યા છઠી ગાથામાં. સાતમી ગાથામાં આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુને (નમસ્કાર કર્યા). આહાહા..!

આ ‘યોગીન્દ્રદેવ’ દિગંબર આચાર્ય હતા. વનવાસમાં રહેતા હતા. લગભગ ઈ.સ. છઠી શતાબ્દી કહે છે. ‘અબ પ્રભાકર ભટ્ટ પૂર્વરીતિસે પંચપરમેષ્ટીકો નમસ્કારકર...’ આ નમસ્કાર પ્રભાકર ભટ્ટે કર્યા એમ કહ્યું. એમણે કહ્યું ને આ પંચ પરમેષ્ટીને તું આ રીતે નમસ્કાર કર. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- છઠી શતાબ્દિ એટલે કેટલા વર્ષ થયા?

ઉત્તર :- ૧૪૦૦ વર્ષ લગભગ.

‘શ્રીયોગીન્દ્રદેવ ગુરુકો નમસ્કાર કર શ્રીગુરુસે વિનતી કરતા હૈ-’ હવે ‘પ્રભાકર ભટ્ટ’ શિષ્ય છે એ ‘યોગીન્દ્રદેવ’ ગુરુને વિનંતી કરે છે. પ્રભુ! અમે અનંતકાળથી ચાર ગતિમાં રખડીએ છીએ. અમને એવો ઉપદેશ દ્યો કે અમારા સંસારનો અંત આવી જાય અને અમને મોક્ષ મળે. એવો અમને ઉપદેશ આપો. આઠમી ગાથા છે ને?

૮) ભાવિં પળવિવિ પંચ-ગુરુ સિરિ-જોહંદુ-જિણાડ।

મટ્ટપહાયરિ વિણ્ણવિઝ વિમલુ કરેવિણુ ભાઝા।૮।।

તદ્યથા -

૧) ગઝ સંસારિ વસંતાહ્ સામિય કાલુ અણંતુ।

પર મહ્ કિં પિ ણ પત્તુ સુહુ દુક્ખુ જિ પત્તુ મહંતુ।।૧।।

गतः संसारे वसतां स्वामिन् कालः अनन्तः।

परं मया किमपि न प्राप्तं सुखं दुःखमेव प्राप्तं महत्॥१॥

गड संसारे वसंताहं सामिय कालु अणंतु गतः संसारे वसतां तिष्ठतां हे स्वामिन्। कोऽसौ। कालः। कियान्। अनन्तः। परं मइं किं पि ण पत्तु सुहु दुक्खु जि पत्तु महंतु परं किंतु मया किमपि न प्राप्तं सुखं दुःखमेव प्राप्तं महदिति। इतो विस्तरः। तथाहि-स्वशुद्धात्मभावनासमुत्पन्न-वीतरागपरमानन्दसमरसीभावरूपसुखामृतविपरीतनारकादिदुःखरूपेण क्षारनीरेण पूर्णे अजरामरपदविपरीतजातिजरामरणरूपेण मकरादिजलचरसमूहेन संकीर्णे अनाकुलत्व-लक्षणपारमार्थिकसुखविपरीतनानामानसादिदुःखरूपवडवानलशिखासंदीपिताभ्यन्तरे वीतरागनिर्विकल्पसमाधिविपरीतसंकल्पविकल्पजालरूपेण कल्लोलमालासमूहेन विराजिते संसारसागरे वसतां तिष्ठतां हे स्वामिन्ननन्तकालो गतः। कस्मात्। एकेन्द्रियविकलेन्द्रियपञ्चेन्द्रिय-संज्ञिपर्याप्तमनुष्यत्वदेशकुलरूपेन्द्रियपटुत्वनिर्व्याध्यायुष्कवरबुद्धिसद्धर्मश्रवणग्रहणधारणश्रद्धान संयमविषयसुखव्यावर्तनक्रोधादिकषायनिवर्तनेषु परंपरया दुर्लभेषु। कथंभूतेषु। लब्धेष्वपि तपोभावनाधर्मेषु १शुद्धात्मभावनाधर्मेषु शुद्धात्मभावनालक्षणस्य वीतरागनिर्विकल्प-समाधिदुर्लभत्वात्। तदपि कथम्। वीतरागनिर्विकल्पसमाधिबोधिप्रतिपक्षभूतानां मिथ्यात्वविषयकषायादिविभावपरिणामानां प्रबलत्वादिति। सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणाम-प्राप्तप्रापणं बोधिस्तेषामेव निर्विघ्नेन भवान्तरप्रापणं समाधिरिति बोधिसमाधिलक्षणं यथासंभवं सर्वत्र ज्ञातव्यम्। तथा चोक्तम् - 'इत्यतिदुर्लभरूपां बोधिं लब्ध्वा यदि प्रमादी स्यात्। संसृतिभीमारण्ये भ्रमति वराको नरः सुचिरम्॥' परं किंतु बोधिसमाध्यभावे पूर्वोक्तसंसारे भ्रमतापि मया शुद्धात्मसमाधिसमुत्पन्नवीतरागपरमानन्दसुखामृतं किमपि न प्राप्तं किंतु तद्विपरीतमाकु-लत्वोत्पादकं विविधशारीरमानसरूपं चतुर्गतिभ्रमणसंभवं दुःखमेव प्राप्तमिति। अत्र यस्य वीतरागपरमानन्दसुखस्यालाभे भ्रमितो जीवस्तदेवोपादेयमिति भावार्थः॥१॥

वह विनती इस तरह है -

गाथा - ९

अन्वयार्थः - [हे स्वामिन्] हे स्वामी, [संसारे वसतां] इस संसारमें रहते हुए हमारा [अनंतः कालः गतः] अनंतकाल बीत गया, [परं] लेकिन [मया] मैंने [किमपि सुखं] कुछ भी सुख [न प्राप्तं] नहीं पाया, उल्टा [महत् दुखं एव प्राप्तं] महान् दुःख ही पाया है।

भावार्थः - निज शुद्धात्माकी भावनासे उत्पन्न हुआ जो वीतराग परम आनंद समरसीभाव है, उस रूप जो आनंदामृत उससे विपरीत नरकादिदुःखरूप क्षार (खारो) जलसे पूर्ण (भरा हुआ),

१. शुद्धात्मभावनाधर्मेषु शुद्धात्मभावनालक्षणस्य वीत=शुद्धात्मभावनालक्षणवीत

अजर अमर पदसे उलटा जन्म जरा (बुढ़ापा) मरणरूपी जलचरोंके समूहसे भरा हुआ, अनाकुलता स्वरूप निश्चय सुखसे विपरीत, अनेक प्रकार आधि व्याधि दुःखरूपी बड़वानलकी शिखाकर प्रज्वलित, वीतराग निर्विकल्पसमाधिकर रहित, महान संकल्प विकल्पोंके जालरूपी कल्लोलोंकी मालाओंकर विराजमान, ऐसे संसाररूपी समुद्रमें रहते हुए मुझे हे स्वामी, अनंतकाल बीत गया। इस संसारमें एकेन्द्रीसे दोइन्द्री, तेइन्द्री, चौइन्द्री स्वरूप विकलत्रय पर्याय पाना दुर्लभ (कठिन) है, विकलत्रयसे पंचेन्द्री, सैनी, छह पर्याप्तियोंकी संपूर्णता होना दुर्लभ है, उसमें भी मनुष्य होना अत्यंत दुर्लभ, उसमें आर्यक्षेत्र दुर्लभ, उसमेंसे उत्तम कुल ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य वर्ण पाना कठिन है, उसमें भी सुन्दर रूप, समस्त पाँचों इन्द्रियोंकी प्रवीणता, दीर्घ आयु, बल, शरीर नीरोग, जैनधर्म इनका उत्तरोत्तर मिलना कठिन है। कभी इतनी वस्तुओंकी भी प्राप्ति हो जावे, तो श्रेष्ठ बुद्धि श्रेष्ठ धर्म-श्रवण, धर्मका ग्रहण, धारण, श्रद्धान, संयम, विषय-सुखोंसे निवृत्ति, क्रोधादि कषायोंका अभाव होना अत्यंत दुर्लभ है और इन सबोंसे उत्कृष्ट शुद्धात्मभावनारूप वीतरागनिर्विकल्प समाधिका होना बहुत मुश्किल है, क्योंकि उस समाधिके शत्रु जो मिथ्यात्व, विषय, कषाय, आदिका विभाव परिणाम हैं, उनकी प्रबलता है। इसीलिये सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्रकी प्राप्ति नहीं होती और इनका पाना ही बोधी है, उस बोधिका जो निर्विषयपनेसे धारण वही समाधि है। इस तरह बोधि समाधिका लक्षण सब जगह जानना चाहिये। इस बोधि समाधिका मुझमें अभाव है, इसीलिये संसार-समुद्रमें भटकते हुए मैंने वीतराग परमानंद सुख नहीं पाया, किन्तु उस सुखसे विपरीत (उलटा) आकुलताके उत्पन्न करनेवाला नाना प्रकारका शरीरका तथा मनका दुःख ही चारों गतियोंमें भ्रमण करते हुए पाया। इस संसारसागरमें भ्रमण करते मनुष्य-देह आदिका पाना बहुत दुर्लभ है, परंतु उसको पाकर कभी (आलसी) नहीं होना चाहिये। जो प्रमादी हो जाते हैं, वे संसाररूपी वनमें अनंतकाल भटकते हैं। ऐसा ही दुसरे ग्रंथोंमें भी कहा है - 'इत्यतिदुर्लभरूपां' इत्यादि। इसका अभिप्राय ऐसा है, कि यह महान दुर्लभ जो जैनशास्त्रका ज्ञान है, उसको पाके जो जीव प्रमादी हो जाता है, वह रंक पुरुष बहुत कालतक संसाररूपी भयानक वनमें भटकता है। सारांश यह हुआ, कि वीतराग परमानंद सुखके न मिलनेसे यह जीव संसाररूपी वनमें भटक रहा है, इसलिये वीतराग परमानंद सुख ही आदर करने योग्य है॥१॥

ते विनंती आ प्रमाणे छे :

भावार्थ : स्वशुद्धात्म भावनाथी उत्पन्न वीतराग परमानंदमय समरसीभावऽप सुभामृतथी विपरीत नारकादिना दुःखऽप क्षारज्जथी (पारा ज्जथी) पूर्ण (भरपूर) अजर, अमर पदथी विपरीत जन्म, जरा, मरणऽप मगरादि ज्जथरसमूहथी संकीर्ण अनाकुलत्व जेनुं लक्षण छे अेवा पारमार्थिक सुभथी विपरीत अनेक प्रकारना मानसादि दुःखऽप वडवानलशिषाथी अंदरमां प्रज्वलित, वीतराग निर्विकल्प समाधिथी विपरीत

સંકલ્પવિકલ્પજાળરૂપ કલ્પોલોના પંક્તિસમૂહથી વિરાજિત એવા સંસારસાગરમાં વસતાં રહેતાં હે સ્વામી ! અનંતકાળ ગયો, કારણ કે એકેન્દ્રિય, વિકલેન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય, સંજ્ઞી, પર્યામિ, મનુષ્યત્વ, આર્યક્ષેત્ર, ઉત્તમકુળ, સુંદરરૂપ, ઈન્દ્રિયપટ્ટતા, નિર્વ્યાધિ આયુષ્ય, ઉત્તમબુદ્ધિ, સદ્ધર્મનું શ્રવણ, ગ્રહણ, ધારણ, શ્રદ્ધાન, સંયમ, વિષયસુખથી વ્યાવર્તન, ક્રોધાદિ કષાયથી નિવર્તન આ સર્વ ઉત્તરોત્તર એકબીજાથી દુર્લભ છે.^૧...

આ બધાથી શુદ્ધાત્મભાવનાસ્વરૂપ વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સમાધિની પ્રાપ્તિ અત્યંત દુર્લભ છે; વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સમાધિરૂપ બોધિથી પ્રતિપક્ષભૂત મિથ્યાત્વ, વિષય, કષાય આદિ વિભાવપરિણામોની પ્રબળતા છે તેથી સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થતી નથી. તેમનું પામવું તે બોધિ છે અને તેમનું જ નિર્વિદ્ધનપણું ભવાન્તરમાં ધારી રાખવું તે સમાધિ છે. આ પ્રમાણે બોધિ અને સમાધિનું લક્ષણ યથાસંભવ સર્વત્ર જાણવું.

કહ્યું છે કે :

‘इत्यातिदुर्लभरूपां बोधिं लब्ध्वा यदि प्रमादी स्यात्।

संसृतिभीमारण्ये भ्रमति वराको नरः सुचिरम्।’

અર્થ : અતિદુર્લભ બોધિ પામીને જો જીવ પ્રમાદી થાય તો તે વરાક (બિચારો, રંક) પુરુષ સંસારરૂપી ભયંકર અરણ્યમાં ઘણા કાળ સુધી ભ્રમણ કરે છે.

પણ બોધિસમાધિના અભાવે પૂર્વોક્ત સંસારમાં ભ્રમણ કરતા મેં શુદ્ધ આત્મસમાધિથી ઉત્પન્ન વીતરાગ પરમાનંદરૂપ સુખામૃત જરાય પણ પ્રાપ્ત ન કર્યું, પણ તેનાથી વિપરીત આકુળતાના ઉત્પાદક વિવિધ શારીરિક અને માનસિક ચાર ગતિના ભ્રમણમાં થતાં દુઃખો જ પ્રાપ્ત કર્યા.

અત્રે જે વીતરાગ પરમાનંદરૂપ સુખની પ્રાપ્તિ ન થતાં, આ જીવ અનાદિકાળથી ભટક્યો તે જ સુખ ઉપાદેય છે એવો ભાવાર્થ છે. ૯.

ગાથા-૯ ઉપર પ્રવચન

આહાહા..! ટીકા લ્યોને સીધી. પાનુ ફાટી ગયું છે થોડું આમાંથી. ‘હે સ્વામી,...’ ‘યોગીન્દ્રદેવ’ આચાર્ય દિગંબર સંત. ‘પ્રભાકર ભટ્ટ’ દિગંબર મુનિ છે, એ વસ્તુ સમજવા માટે વિનંતી કરે છે. ‘હે સ્વામી, ઈસ સંસારમેં રહતે હુએ હમારા અનંતકાલ બીત ગયા,...’ ઓહોહો..! ચોર્યાસીના અવતાર કરતા કરતા પ્રભુ અનંતકાળ ગયો. ચોર્યાસી લાખ યોનિમાં, ભવસિન્ધુમાં એક એક યોનિમાં અનંત અવતાર કર્યા. આહાહા..! ‘હમારા અનંતકાલ બીત ગયા, લેકિન મૈને કુછ ભી સુખ નહીં પાયા,...’ આહાહા..! જુઓ! સ્વર્ગમાં પણ હું અનંત

૧. જે સંસ્કૃત ટીકાનો અર્થ સમજાણો નથી તેનો અર્થ લખ્યો નથી.

વાર ગયો પણ ત્યાં સુખ ન મળ્યું. આત્માનું સુખ ક્યાંય ન મળ્યું. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

‘છ ઢાળા’માં કહ્યું ને? ‘મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ત્રૈવેયક ઉપજાયો, પણ આતમજ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાચો.’ મુનિવ્રત ધારણ કર્યા, અઠ્યાવીશ મૂળગુણ પંચમહાવ્રત, સમિતિ, ગુપ્તિ (પાળ્યા) પણ એ કાંઈ આત્માનું જ્ઞાન નથી, સુખ નથી. એ વિકલ્પમાં તો દુઃખ છે. આહાહા..! એમાં દુઃખ છે ને? ‘મુનિવ્રત ધાર અનંતબૈર ત્રૈવેયક ઉપજાયો.’ નવમી ત્રૈવેયક અનંતવાર ગયો. પણ ‘આતમજ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાચા.’ તો પંચ મહાવ્રતના પરિણામમાં દુઃખ છે, એ તો આસ્રવ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ‘આતમજ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાચા.’ તો શિષ્યનો એ પ્રશ્ન છે કે, પ્રભુ! હું નવમી ત્રૈવેયક અનંતવાર ગયો પણ ક્યાંય આત્માનું સુખ ન મળ્યું. આત્માના આનંદનો ક્યાંય સ્વાદ ન આવ્યો.

મુમુક્ષુ :- બધા ભવોને યાદ કરે તો બધા ભવોનું યાદ હશે?

ઉત્તર :- યાદ છે નહિ આ? અનંતકાળ રખડ્યો છે એ ખબર નથી? અનંતકાળ રખડ્યો. ખબર નથી માટે નહોતું એમ છે? ખબર છે. આહાહા..! હું આત્મા અનાદિકાળથી સંસારમાં રખડું છું. જો મારી મુક્તિ થઈ હોય તો સંસાર આવ્યો ક્યાંથી? અનાદિકાળમાં નરકના, નિગોદના, કીડી, કાગડા, કંથવા આદિના ભવ અનંત કર્યા, પ્રભુ! એવા ભવ કરતા કરતા અનંતકાળ વીતી ગયો. હવે ભવનો ભય લાગે છે. હવે ભવ ન હો. તો પ્રભુ! એવો ઉપદેશ આપો કે અમને મોક્ષ મળે. આત્માનું સુખ મળે એવો ઉપદેશ આપો એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

સ્વર્ગમાં નવમી ત્રૈવેયકે અનંતવાર ગયો. સ્વર્ગની ઉપર ત્રૈવેયક છે ને? ૩૧ સાગરની સ્થિતિ. ત્યાં અનંતવાર જીવ ગયો, દિગંબર સાધુ થઈને. પણ મિથ્યાદષ્ટિ. આતમજ્ઞાન નહિ, ફક્ત મહાવ્રતની ક્રિયા કરીને શુભ પરિણામથી ત્યાં ગયો. પણ ત્યાં આત્માનું સુખ મળ્યું નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? સૂક્ષ્મ વાત છે, પ્રભુ! એ વાત જગતને સાંભળવા મળતી નથી એટલે બિચારા એમ ને એમ રખડે છે. આહાહા..!

‘કુછ ભી સુખ નહીં પાચા, ઉલ્ટા મહાન દુઃખ હી પાચા હૈ.’ આહાહા..! નવમી ત્રૈવેયક ગયો તો દુઃખ મળ્યું. નવમી ત્રૈવેયકનું સાધન કર્યું એ દુઃખ હતું. આહાહા..! પંચમહાવ્રત, પાંચ સમિતિ, અઠ્યાવીશ મૂળગુણ પાળ્યા એ રાગ હતો, દુઃખ હતું. એ પાળીને નવમી ત્રૈવેયક અનંતવાર ગયો. ‘મુનિ વ્રત ધાર અનંતબૈર ત્રૈવેયક ઉપજાયો.’ એ ‘છ ઢાળા’માં આવે છે. ક્યાં પણ એને ખબર છે? પણ ‘આતમ જ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાચો.’ પ્રભુ! મને ક્યાંય સુખ ન મળ્યું. મેં મુનિવ્રત લીધા અને એના ફળ તરીકે સ્વર્ગમાં ગયો પણ ક્યાંય મને આત્માનું સુખ ન મળ્યું. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- આત્મધ્યાન ઘણું કઠિન વસ્તુ છે.

ઉત્તર :- છે તો એની નજીક, પણ અભ્યાસ નથી એટલે કઠણ લાગે છે. આહાહા..! સહજાનંદ પ્રભુ, નિજ આનંદનો નાથ પ્રભુ આનંદસ્વરૂપ જ છે. આહાહા..! એ આનંદનો સ્વાદ ન લીધો. એનું નામ સમ્યઞ્ઠર્શન ન થયું. સમ્યઞ્ઠર્શનમાં આત્માના આનંદનો સ્વાદ આવે છે. એ કહે છે, પ્રભુ! હું કદી સુખ ન પામ્યો. સમ્યઞ્ઠર્શન કદી ન પામ્યો, એમ કહે છે.

આહાહા..! અનંતવાર મુનિની ક્રિયાકાંડ કરી, દિગંબર મુનિ થઈને. સમજાણું કાંઈ? નવમી ગ્રૈવેયક જાત છે ને? એ દિગંબર મુનિ જ જઈ શકે. પંચમહાવ્રત, અઠ્યાવીશ મુળગુણ પાળીને શુક્લલેશ્યાથી, શુક્લલેશ્યા, હોં! શુક્લધ્યાન નહિ. શુક્લધ્યાન બીજી ચીજ, શુક્લલેશ્યા બીજી ચીજ. શુક્લલેશ્યા તો અભવિને પણ થાય છે. છ લેશ્યા છે ને? કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, તેજો, પન્ન, શુક્લ. એ શુક્લલેશ્યા અભવિને પણ થાય છે. એનાથી નવમી ગ્રૈવેયકે ચાલ્યો જાય. એ કાંઈ ધર્મ નથી. આહાહા..! પંચમહાવ્રત, પાંચ સમિતિ, ગુપ્તિ આદિનો ભાવ એ શુભભાવ છે, એ આસ્રવ છે, એ દુઃખ છે અને એના ફળમાં પણ દુઃખ છે. આહાહા..!

પ્રભુ! ‘મૈને કુછ ભી સુખ નહીં પાયા, ઉલ્ટા મહાન દુઃખ હી પાયા હૈ.’ આહાહા..! ‘પ્રભાકર ભટ્ટ’ ‘યોગીન્દ્ર’ નગ્ર દિગંબર મુનિને વિનંતી કરે છે, પ્રભુ! અમને એવું બતાવો કે મને આત્માનું સુખ મળે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એ શબ્દાર્થ કર્યો.

ભાવાર્થ :- ‘નિજ શુદ્ધાત્માકી ભાવનાસે ઉત્પન્ન હુઆ...’ જુઓ! ‘જો વીતરાગ પરમ આનંદ સમરસીભાવ હૈ,...’ આહાહા..! ભગવાનઆત્મા નિજ શુદ્ધાત્મા. પર શુદ્ધાત્મા વીતરાગ પણ નહિ. નિજ શુદ્ધ પવિત્ર આત્મા ભગવાન પૂર્ણ આનંદ, એની ભાવનાથી. એ પર્યાય છે. નિજ શુદ્ધાત્મા એ ત્રિકાળ છે. એની ભાવના એ વર્તમાન એકાગ્રતા છે. આહાહા..! એનાથી ઉત્પન્ન થયેલ ‘જો વીતરાગ પરમ આનંદ સમરસીભાવ હૈ,...’ આહાહા..! શું કહે છે? મેં અનંતકાળ જે દુઃખ ભોગવ્યા એ શું છે? તો કહે છે કે પોતાના નિજ શુદ્ધાત્માનો જે આનંદ અનુભવ ‘ઉત્પન્ન હુઆ જો વીતરાગ પરમ આનંદ સમરસીભાવ હૈ, ઉસ રૂપ જો આનંદામૃત ઉસસે વિપરીત...’ એ આનંદના અમૃતસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મામાં. આહાહા..! ‘ઉસસે વિપરીત નરકાદિદુઃખરૂપ ક્ષાર (ખારો) જલસે પૂર્ણ (ભરા હુવા),...’ આહાહા..! નિજ શુદ્ધાત્માથી ઉત્પન્ન થયેલું પરમાનંદ અમૃત, એનાથી વિપરીત આ ચાર ગતિનું દુઃખ છે.

અબજોપતિ છે, આ શેઠિયાઓ કહેવાય છે એ પણ બિચારા દુઃખી છે. દેવ પણ દુઃખી, રાજા દુઃખી, રંક દુઃખી, નારકી દુઃખી, સ્વર્ગ દુઃખી. જેને અંતર સમ્યક્દર્શન અને આત્માનો આનંદ નથી એ બધા દુઃખી છે. દુનિયા મૂઢ એને કહે કે આ સુખી છે. પાંચ-પચાસ લાખ મળ્યા હોય અને ધૂળ મળી હોય ત્યાં સુખી (માને). ધૂળેય સુખ નથી, સાંભળને! દુનિયા તો ગાંડી-પાગલ છે. પૈસામાં સુખ નથી, સ્ત્રીમાં સુખ નથી, પુત્રમાં સુખ નથી, આબરૂમાં સુખ નથી, મકાનમાં સુખ નથી, અરે..! પુણ્ય અને પાપના ભાવમાં પણ સુખ નથી. અને પુણ્ય-પાપના ફળરૂપ ગતિમાં સુખ નથી. આહાહા..! કદી સાંભળવા મળ્યું નથી.

શુદ્ધાત્મા, નિજ શુદ્ધાત્મા, એની એકાગ્રતાથી ‘ઉત્પન્ન હુઆ જો વીતરાગ પરમ આનંદ સમરસીભાવ હૈ,...’ અજ્ઞાનીએ જે સુખ માન્યું એ તો રાગમાં સુખ માન્યું છે. આ તો વીતરાગી પરમાનંદ સમરસી વીતરાગી ભાવ. આહાહા..! ‘છ ઢાળા’માં નથી આવ્યું? ‘રાગ આગ દાહ દહે સદા તાતે સમામૃત સેઈયે.’ આવે છે? રાગ ચાહે તો દયા, દાન, પંચ મહાવ્રતનો રાગ એ દાહ અગ્નિ છે. આહાહા..! એ ‘રાગ આગ દાહ દહે સદા, તાતે સમામૃત

સેઈયે.’ આ કહ્યું ઈ. સમરસીભાવ છે ને એમાંથી આવ્યું. એ રાગથી ભિન્ન ભગવાનઆત્મા, એની સમતા વીતરાગભાવનું સેવન કર. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ઝીણી વાત, બાપુ! લોકોએ તો બહારની ક્રિયાકાંડ, એમાં ધર્મ માનીને જીંદગી ગુમાવે છે. આહાહા..! અંતરમાં પરમ આનંદનો સમરસીભાવ જે આનંદામૃત-આનંદ અમૃત, આનંદનો અમૃતસ્વરૂપ અનુભવ. એનાથી ઊલટું, વિપરીત નરકાદિ. નરકાદિમાં ચારેય ગતિ આવી. સ્વર્ગમાં પણ દુઃખી. છે ને? નરકાદિ છે ને? એ પાઠમાં છે. ‘નારકાદિદુઃખરૂપેણ ક્ષારનીરેણ પૂર્ણે ’ સંસ્કૃતમાં છે. આહાહા..! સ્વર્ગમાં પણ દુઃખ. કેવું?

‘દુઃખરૂપ ક્ષાર (ખારો) જલસે પૂર્ણ (ભરા હુઆ), અજર અમર પદસે ઉલટા...’ આહાહા..! અજર-અમર એવો જે ભગવાનઆત્મા, એનાથી ઊલટું. ‘જન્મ જરા (બુઢાપા) મરણરૂપી જલચરોકે સમૂહસે ભરા હુઆ,...’ સંસારસમુદ્ર. આહાહા..! જન્મ, જરા-ઘડપણ, મરણ એવા જળચર સમૂહથી ભરેલો સંસાર. આહાહા..! ‘અનાકુલતા સ્વરૂપ નિશ્ચય સુખસે વિપરીત, અનેક પ્રકાર આધિ વ્યાધિ દુઃખરૂપી બડવાનલકી શિખાકર પ્રજ્વલિત,...’ આહાહા..! ભગવાન આનંદસ્વરૂપથી ઊલટું. અનેક પ્રકાર આધિ-સંકલ્પ-વિકલ્પ, વ્યાધિ - શરીરની, ‘દુઃખરૂપી બડવાનલકી...’ આહાહા..! વડવાણિ થાય છે ને પાણીમાં? ‘શિખાકર પ્રજ્વલિત, વીતરાગ નિર્વિકલ્પસમાધિકર રહિત,...’ આહાહા..! પુણ્યનો ભાવ પણ વડવાણિની શિખાકર અણિથી બળે એવો ભાવ છે, કહે છે. આહાહા..!

‘વીતરાગ નિર્વિકલ્પસમાધિકર રહિત,...’ રાગરહિત ભગવાનઆત્મા નિર્વિકલ્પ અભેદ શાંતિથી રહિત ‘મહાન સંકલ્પ વિકલ્પોકે જાલરૂપી કલ્પોલોકી...’ આહાહા..! સંકલ્પ અને વિકલ્પ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, કામ, ક્રોધ એવી સંકલ્પ-વિકલ્પની જાળ, એ રૂપી કલ્પોલો પાણીમાં જેમ ઊઠે... આહાહા..! ‘કલ્પોલોકી માલાઓકર...’ એક પછી એક.. એક પછી એક... સંકલ્પ-વિકલ્પ... સંકલ્પ-વિકલ્પ... આહાહા..! ‘એસે સંસારરૂપી સમુદ્રમેં રહતે હુએ...’ ‘પ્રભાકર ભટ્ટ’ કહે છે. આવા સંસારમાં રહેતા ‘મુઝે હે સ્વામી, અનંતકાલ બીત ગયા.’ આહાહા..! સંસારથી ભયભીત. ‘યોગીન્દ્રદેવ’માં આવે છે, ‘યોગસાર’માં. ભવથી ભયભીત થઈને હવે હું ડરું છું. આહાહા..! ચાર ગતિના ભવમાં બધે દુઃખ છે. સ્વર્ગમાં રાગનું દુઃખ છે. આહાહા..! ત્યાંથી ડરીને જેને આત્મામાં આવવું છે તો ‘પ્રભાકર’ પૂછે છે, પ્રભુ! મારો તો અનંત કાળ આવો ગયો. આહાહા..!

આ સંસારમાં ‘મુઝે હે સ્વામી, અનંતકાલ બીત ગયા. ઈસ સંસારમેં એકેન્દ્રિય...’ પહેલા થયો પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ, એકેન્દ્રિય જીવ. ત્યાં દુઃખી થઈને રહ્યો. ‘દો ઈન્દ્રિય,...’ ઈયળ, કીડા. ‘તેઈન્દ્રી, ચૌઈન્દ્રી સ્વરૂપ વિકલત્રય પર્યાય પાના દુર્લભ (કઠિન) હૈ,...’ એકેન્દ્રિયથી બે ઈન્દ્રિય, બે ઈન્દ્રિયથી ત્રણ ઈન્દ્રિય, ચોઈન્દ્રિય પર્યાય પ્રાપ્ત થવી દુર્લભ છે. ‘વિકલત્રયસે પંચેન્દ્રિય પાના કઠિન હૈ.’ બે ઈન્દ્રિય, ત્રણ ઈન્દ્રિય, ચાર ઈન્દ્રિયથી નીકળીને પંચેન્દ્રિય પ્રાપ્ત થવી, એનાથી પણ ‘સૈની...’ પ્રાપ્ત થવી દુર્લભ છે. અસંજી પંચેન્દ્રિય. ‘છહ પર્યામિયોંકી સંપૂર્ણતા હોના દુર્લભ હૈ,...’ આહાહા..! આહાર,

શરીર, ભાષા પર્યાપ્તિ પૂર્ણ મળવી દુર્લભ છે. વિકલેન્દ્રિયથી પંચેન્દ્રિય આદિ...

‘ઉસમેં ભી મનુષ્ય હોના અત્યંત દુર્લભ,...’ છે. આહાહા..! મનુષ્યપણું પામવું તો અનંતકાળે દુર્લભ છે. આહા..! ‘ઉસમેં આર્યક્ષેત્ર દુર્લભ,...’ છે. મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં પણ આર્યક્ષેત્ર મળવું દુર્લભ છે. અનાર્યક્ષેત્ર મળે તો જુઓને! આવ્યા હતા ને સમાચાર? ‘બલુભાઈ’નું. ‘બલુભાઈ’ ડોક્ટર છે. ઈ પરદેશમાં ગયા હતા. અજ્ઞાણ્યું કોઈક નામ છે. હોટલમાં એક રાતના એક હજાર રૂપિયા દેવા પડ્યા. અનાર્ય ક્ષેત્ર છે. નામ આપ્યું હતું, નહિ? શું નામ કાંઈક હતું? અનાર્ય ક્ષેત્રમાં ગયા હતા એ. આપણે છે એક ‘બલુભાઈ’. ‘મુંબઈ’માં મોટું દવાખાનું સીત્તેર લાખમાં વેંચી નાખ્યું ને. દવા બનાવતા હતા. સીત્તેર લાખ. અહીં આપણે સાથે રહેતા હતા.

અહીં કહે છે. એ ત્યાંથી કાગળ આવ્યો હતો. એવું અનાર્ય ક્ષેત્ર છે મહારાજ! કે કાચા મીંદડા ખાય. આહાહા..! આવા અનાર્ય. અને સો રૂપિયાની કિંમતની ચીજ બસ્સો. સોનો નફો. એટલો ત્યાં ધંધો ચાલે છે. પણ અનાર્ય-અનાર્ય દેશ. એવો અનાર્ય દેશ. એક રાત રહેવામાં સાધારણ રીતે હોટલમાં પાંચસો-સાતસો રૂપિયા તો જોઈએ જ. એક હજાર દેવા પડ્યા, એમ લખ્યું છે. એક રાત્રિમાં એક હજાર. અનાર્ય ક્ષેત્ર. એક રોટલી... કાંઈક લખ્યું હતું નહિ? એક રોટલી બનાવવામાં કેટલા રૂપિયા? પચ્ચીસ. ઘઉંની એક રોટલી-ભાખરી જોઈએ ને એના બનાવવાના કેટલા રૂપિયા કીધા છે. એવો દેશ છે એ. ત્યાં જઈ ચડ્યા હતા. આહાહા..!

અહીં કહે છે કે દુર્લભમાં-દુર્લભમાં મનુષ્યપણું દુર્લભ, એનાથી આર્યક્ષેત્ર દુર્લભ, એમાં પણ ઉત્તમ કુળ દુર્લભ. આર્યક્ષેત્રમાં પણ ઉત્તમ કુળ ન મળે તો ઢેઢ, હરિજન, ચંડાળ આદિ થાય. આહાહા..! ‘ઉસમેંસે ઉત્તમ કુલ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય વર્ણ પાના કઠિન હૈ, ઉસમેં ભી સુન્દરરૂપ,...’ સુંદર એટલે શરીરની આકૃતિ અનુકૂળ એટલું. ‘સમસ્ત પાંચો ઈન્દ્રિયોંકી પ્રવીણતા,...’ પાંચેય ઈન્દ્રિય સારી હોય. ‘દીર્ઘ આયુ,...’ પાછું. એમાં પણ દીર્ઘાયુ મળવું દુર્લભ. એમાં શરીરનું ‘બલ, શરીર નીરોગ,...’ આ એક પછી એક ચીજ દુર્લભ છે, કહે છે.

‘જૈનધર્મ ઈનકા ઉત્તરોત્તર મિલના કઠિન હૈ.’ જૈનધર્મ મળવો... આહાહા..! ‘જૈનધર્મ ઈનકા ઉત્તરોત્તર મિલના કઠિન હૈ. કભી ઈતની વસ્તુઓંકી ભી પ્રાપ્તિ હો જાવે, તો શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિ,...’ સાચી બુદ્ધિ ‘શ્રેષ્ઠ ધર્મ-શ્રવણ,...’ સાચા ધર્મનું શ્રવણ મળવું મહા દુર્લભ. આહાહા..! જ્યાં ત્યાં આનાથી ધર્મ થશે.. આનાથી ધર્મ થાશે.. તમે પુણ્યની ક્રિયા કરો, યાત્રા કરો, ભક્તિ કરો એનાથી ધર્મ થાશે. એ બધો અધર્મનો ઉપદેશ છે. આહાહા..! એ શ્રેષ્ઠ ધર્મનું શ્રવણ મળવું મુશ્કેલ છે, કહે છે. સાચો ધર્મ શું છે એનું સાંભળવું મુશ્કેલ છે.

‘ધર્મકા ગ્રહણ,...’ અને પછી ગ્રહણ કરવું મુશ્કેલ છે. આહાહા..! શુદ્ધ ચૈતન્યવસ્તુના શ્રદ્ધા-જ્ઞાન ને ધર્મ કહે છે. એવું ગ્રહણ ‘ધારણ,...’ પાછું ધારી રાખવું દુર્લભ છે. અને આથી ‘શ્રદ્ધાન,...’ દુર્લભ છે. ઓહો..! સાંભળ્યું, ગ્રહ્યું, ધારણામાં આવ્યું. પણ વસ્તુ જે શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન, એમાં એનું સમ્યગ્દર્શન એ મહાદુર્લભ છે. સમજાણું કાંઈ? આ

‘પ્રભાકર ભટ્ટ’ ગુરુને વિનંતી કરે છે, પ્રભુ! આવા ભવ ગયા. આ ધર્મ શ્રવણ દુર્લભ થઈ પડ્યું. અને એમાં ‘શ્રદ્ધાન,...’ સમ્યજ્ઞર્શન. સમ્યજ્ઞર્શન શું ચીજ છે એની લોકોને ખબર નથી. આ લોકો દેવ-ગુરુ-ધર્મને માનવું એ દર્શન (એમ માને). હવે એ શ્રદ્ધા તો મિથ્યાત્વ છે. સમજાણું કાંઈ? રાગ છે અને રાગને ધર્મ માનવો એ તો મિથ્યાત્વ છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- સમ્યજ્ઞર્શન કોને કહે છે?

ઉત્તર :- સમ્યજ્ઞર્શન એટલે આત્માના આનંદની અનુભૂતિનું ભાન થવું. આત્માના અનુભવની અનુભૂતિમાં શ્રદ્ધા થવી એનું નામ સમ્યજ્ઞર્શન છે.

મુમુક્ષુ :- .. જૈનકુળમાં જન્મ થયો...

ઉત્તર :- જૈનના કુળમાં જન્મ થયો તો શું? જૈનકુળનું ભાન નથી એ કુળ જ નથી. એ કહેતા હતા. ‘જયપુર’માં છે ને ‘ઈન્દ્રલાલજી’ એ કહેતા હતા. દિગંબર કુળમાં જન્મ્યા એ સમકિતી તો છે જ. ભેદજ્ઞાન તો છે જ. ધૂળમાંય નથી. આહાહા..! ભાઈ! જૈનકુળ પણ અનંતવાર મળ્યું. લખ્યું નહિ? એમાંથી શ્રવણ મળવું મુશ્કેલ, સારી બુદ્ધિ-ક્ષયોપશમ થવો મુશ્કેલ, એમાં ધર્મનું શ્રવણ મળવું મુશ્કેલ, ગ્રહણ કરવું અને ધારણ કરવું મુશ્કેલ, એમાંથી શ્રદ્ધાન મલા મુશ્કેલ. આહાહા..!

પૂર્ણાનંદ પ્રભુ, એનું જ્ઞાન કરીને, જાણીને એમાં પ્રતીતિ-નિર્વિકલ્પ શ્રદ્ધા (થવી), પૂર્ણાનંદના ધ્રુવના નાથને જાણતા જે પર્યાય પ્રગટી એ જ્ઞાનમાં જ્ઞેય આખો જણાયો. એની પ્રતીતિ (થવી) બહુ દુર્લભ. સમજાણું કાંઈ? અને પછી સંયમ દુર્લભ. ઓહો..! સમ્યજ્ઞર્શન થયા બાદ સ્વરૂપમાં રમણતા કરવી એ તો મહાદુર્લભ છે. એ સંયમ છે. સમ-યમ સમ્યજ્ઞર્શનપૂર્વક આત્માની સ્વરૂપમાં રમણતા. આહાહા..! એ સમાધિના હિલોળા જાગે અંદર. દરિયામાં જેમ પાણીની ભરતી આવે ને? સમુદ્રમાં ભરતી આવે છે. એમ મુનિને સંયમમાં આનંદની ભરતી આવે છે. એને સંયમ કહીએ. આહાહા..! અતીન્દ્રિય આનંદની ભરતી પર્યાયમાં આવે એવો સંયમ આ છે. આહાહા..!

‘પ્રભાકર ભટ્ટ’ કહે છે, પ્રભુ! આ વસ્તુ દુર્લભ બહુ. અને ‘વિષય-સુખોંસે નિવૃત્તિ,...’ પરમાં સુખબુદ્ધિનું ખસી જવું અને પછી આસક્તિનું ટળવું. શ્રદ્ધામાં તો આવ્યું. પરમાં સુખબુદ્ધિ ખસી ગઈ સમ્યજ્ઞર્શનમાં. પરમાં સુખ છે નહિ. વિષયમાં નહિ, સ્વર્ગમાં નહિ, સ્ત્રીમાં નહિ, પૈસામાં નહિ. પરમાં સુખબુદ્ધિનો અભાવ, એ તો સમ્યજ્ઞર્શનમાં થઈ ગયું. પછી આસક્તિનો અભાવ થવો એ વાત કરે છે. આહાહા..! ‘ક્રોધાદિ, કષાયોંકા અભાવ હોના...’ પછી ક્રોધાદિ કષાયનો અભાવ થવો ‘અત્યંત દુર્લભ હૈ...’ પરંપરા શબ્દ મુક્યો છે. છે? પરંપરા એવો શબ્દ છે. છે, છે. ‘પરંપરયા દુર્લભેષુ’ સંસ્કૃતમાં છે. એ અહીં મેં સુધાર્યું છે. પરંપરા વાતો બધી દુર્લભ છે. એક પછી એક આદિ. આહાહા..!

‘और ઈन सबोंसे उत्कृष्ट शुद्धात्मभावनाइप वीतरागनिर्विकल्प समाधिका होना बहुत मुश्किल है,...’ નિર્વિકલ્પ વીતરાગી સમાધિ અંદર પ્રગટ થવી એ બહુ દુર્લભ છે. એની વિશેષ વાત કરશે.
(શ્રોતા : પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)